

17. YÜZYIL BELGELERİ DAHİLİNDE OSMANLI DEVLETİ'NDE GAYRİMÜSLİMLERİN İŞLEDİĞİ SUÇLARA VE VERİLEN CEZALARA İLİŞKİN ÖRNEKLERİN İNCELENMESİ*

Within 17th Century Documents Examination of Examples of Crimes Committed and Punishments Implemented by Non-Muslims in the Ottoman State

Mine ÖZER¹

ÖZ

Çok uluslu bir yapıda olan Osmanlı Devleti'nde Müslim ve gayrimüslim şeklinde dini açıdan bir ayrım bulunmakla birlikte hukuk alanında ve adaletin uygulanışında bir ayrım söz konusu olmamıştır. Toplumda meydana gelen çeşitli sorunlar karşısında devlet, adaletli bir yargılama olmasına ve buna uygun bir ceza sisteminin uygulanmasına çalışmıştır. Gayrimüslim tebaa, ibadet, evlenme veya miras gibi konularda kendi inanç sistemlerine bağlı olsalar da ceza hukuku açısından şer'i ve örfi hukuk kurallarının geçerli olduğu Osmanlı hukukuna tabi olmuşlardır. Bunun sebebi, toplum huzurunu ve düzenini bozan unsurlar karşısında belirli kuralların olması, bu kurallara uyulmaması durumunda herkese eşit davranılabilmesi için belirli cezaların bulunması gerekliliğidir. Bu çalışmada 17. yüzyılda gayrimüslimlerle ilgili ceza hukukuna örnek olabilecek vakıalar ele alınmıştır. Bunlar çeşitli arşiv belgelerinin transkripsiyonuyla elde edilmiş olup katl, darp, hırsızlık, zina ve tecavüz gibi suç örneklerinden oluşmaktadır. Gayrimüslimlerin ceza hukukundaki yeri farklı çalışmalardan bilirse de suç-ceza konusunda veya ceza hukukuna dair örnek veriler üzerinden yapılmış müstakil çalışmaların sayısı azdır. Osmanlı ceza hukukunun uygulanışında Müslim-gayrimüslim şeklinde bir ayrımın olmadığını, iki grup arasında daha çok hangi vakıaların yaşandığını, 17. yüzyılda işlenen suçlara ne tür cezaların verildiğini tespit etmek çalışmanın amaçlarıdır. Böylece gerek yerel mahkemede gerekse merkezde gayrimüslimlerle ilgili belgelerden suç ve ceza örneklerinin incelenmesi tercih edilerek bu konulara örnekler üzerinden açıklık getirilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gayrimüslim Tebaa, Osmanlı Ceza Hukuku, Zimmi, Zimmet Akdi.

ABSTRACT

Although there was a religious distinction between Muslims and non-Muslims in the Ottoman Empire, which had a multinational structure, there was not distinction in the law and in the implementation of justice. In the face of various problems occurring in society, the state has tried to ensure a fair trial and to implement an appropriate penal system. Although the non-Muslim people were dependent on their own belief systems in matters such as worship, marriage or inheritance, they were subject to Ottoman law in which the rules of shar'i and customary law were valid in terms of criminal law. The reason for this is that there are certain rules against the elements that disrupt the peace and order of the society, and that there must be certain penalties in order to treat everyone equally if these rules are not followed. In this study, it is discussed cases that can be an example of criminal law related to non-Muslims in the 17th century. These were obtained by the transcription of various archive documents consist of crime examples such as murder, assault, theft, adultery and rape. Although the place of non-Muslims in criminal law is known from different studies, the number of independent studies on crime-punishment or on sample data on criminal law is few. The aims of the study are to determine that there is no distinction between Muslims and non-Muslims in the implementation of Ottoman criminal law, which cases are more common between the two groups, and what kind of punishments were given to crimes committed in the 17th century. Thus, it was preferred to examine examples of crimes and punishments from documents related to non-Muslims, both in the local court and in the center, and it was aimed to clarify these issues through examples.

Keywords: Non-Muslim Citizen, Ottoman Criminal Law, Dhimmi, Dhimmah Contract.

1. ORCID: 0000-0002-0321-1191

1. Karadeniz Teknik Üniversitesi, kelesmn@gmail.com

*ÖZER, M. (2023). "17. Yüzyıl Belgeleri Dahilinde Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin İşlediği Suçlara ve Verilen Cezalara İlişkin Örneklerin İncelenmesi" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, s.30, s.242-254.
Makale Geliş Tarihi: 28 Ocak 2023 Kabul Tarihi: 26 Temmuz 2023

EXTENDED ABSTRACT

Although there was a religious distinction between Muslims and non-Muslims in the Ottoman Empire, which had a multinational structure, there was not distinction in the law and in the implementation of justice. In the face of various problems occurring in society, the state has tried to ensure a fair trial and to implement an appropriate penal system. Although the non-Muslim people were dependent on their own belief systems in matters such as worship, marriage or inheritance, they were subject to Ottoman law in which the rules of shar'i and customary law were valid in terms of criminal law. The reason for this is that there are certain rules against the elements that disrupt the peace and order of the society, and that there must be certain penalties in order to treat everyone equally if these rules are not followed. In this study, it is discussed cases that can be an example of criminal law related to non-Muslims in the 17th century. These were obtained by the transcription of various archive documents consist of crime examples such as murder, assault, theft, adultery and rape. Although the place of non-Muslims in criminal law is known from different studies, the number of independent studies on crime-punishment or on sample data on criminal law is few. The aims of the study are to determine that there is no distinction between Muslims and non-Muslims in the implementation of Ottoman criminal law, which cases are more common between the two groups, and what kind of punishments were given to crimes committed in the 17th century. Thus, it was preferred to examine examples of crimes and punishments from documents related to non-Muslims, both in the local court and in the center, and it was aimed to clarify these issues through examples. Although there is usually proof of crime in cases, it is not known what the punishment is. In the cases examined, the punishment of retaliation was given in only one murder case. In murder cases, especially in the court registers, only the cases that consist of a request for discovery are in the form of a kind of autopsy and may consist of examining the wounds on the body of the victim and determining the cause of death. In addition to the incidents where murder cases took place between two non-Muslims, there were also those between Muslims and non-Muslims. In cases where the crime of theft is investigated, there are examples such as sending guilty persons to the center or concluding the case with an oath. In addition, the application of the rowing penalty was encountered in the criminal section of the cases related to theft. Similar results were obtained in terms of punishment in injury cases. In only one record, the penalty of giving alimony to the victim until recovery and handing over the offender to the officer was applied. It is possible to say that the regions where the incidents took place did not have an effect on the court decision or the application of punishment. Central content records such as sending the criminals here for the case to be heard in the center are found in the samples obtained from the Mühimme books. When it look at all the cases, it is seen that it mostly occurs between Muslim and non-Muslim people. However, murder and sexual crimes were more has happened among non-Muslims. In incidents such as theft and assault, the majority were experienced between Muslims and non-Muslims. Komuta sorumluluğunun uygulanmasının, yetersiz bilgi ve etkin kontrol eksikliği etrafında dönen sayısız sorunla karşı karşıya kalacağı ve sonuç olarak komuta sorumluluğunun izlenmesi, gerçekçi olmayan bir sorumluluk biçimi olacağı sonucuna varılabilir.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti sınırları genişledikçe farklı dil ve dine mensup insanları çatısı altına almaya başlamıştır. Böylece çeşitli dil ve dinden insanların bir arada yaşamasıyla yönetim anlayışı buna göre şekil almıştır. Gayrimüslim insanların namus, can ve mal güvenliğini sağlamak ve korumak esasına dayalı İslam hukukunda yer alan zimmet akdi, Osmanlı Devleti'nde de uygulanmıştır. Bu akde göre her iki tarafın birbirine karşı sorumlulukları olmuştur. Gayrimüslim tebaadan kişiler bir sorunları olduğunda yerel mahkeme olarak adlandırılacak kadı mahkemelerine başvurarak veya merkeze arzuhallerini ileterek sorunlarına çözüm aramışlardır. Şikâyeti olan kişinin ya da suçlu olan birinin mensup olduğu din, hukukun adalet dahilinde uygulanışında bir etken olmamıştır. Toplum düzenini bozan ve ceza hukuku içerisinde yer alan her türlü vakiada hukuka riayet edilmiştir.

Gayrimüslimler hakkındaki çalışmaların konuları çeşitlilik arz etmekte olup Osmanlı hukuku açısından da gayrimüslimler birçok çalışmaya konu olmuştur.¹ Bu çalışmada Osmanlı ceza hukuku açısından gayrimüslimlerin davacı/davalı oldukları vakıalar incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Osmanlı Devleti'nde zimmi ve zimmet kavramları incelenmiştir. Bu kavramların açıklanmasıyla gayrimüslim tebaanın Osmanlı toplumundaki yeri belirtilmiş olup ardından Osmanlı ceza hukuku ve genel olarak gayrimüslimlerin Osmanlı hukukundaki konuları

¹ Gayrimüslimlerle ilgili olarak bakılabilecek çalışmalar: ERCAN, Y. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar, *Belleten*, 55(213), 371-391; KENANOĞLU, M. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Eğitimi Üzerine, *TALİD*, 6(12), 181-205; TOSUN, M. (2013). *XVIII. Yüzyıl Trabzon'unda Cemaatlerarası İlişkiler* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; YURTSEVEN, Y. (2000). İslam Hukuku ve Klasik Dönem Osmanlı Uygulamasında Zimmilerin Hukuki Statüsü, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 439-462.

izah edilmiştir. Bir sonraki bölüm ise çoğunlukla arşiv belgelerindeki örneklerden meydana gelmiştir. Arşiv kaynaklarından elde edilen veriler üzerinden suçlar kendi aralarında tasnif edilmiş ve ayrı başlıklar altında ele alınmışlardır. İnsan öldürme suçu, hırsızlık, müessir fiiller olarak darp/yaralama ve cinsel içerikli suçlar şeklindeki tasnif işlemiyle, her suç ve ceza kendi içerisinde değerlendirilmiştir. Suçların İslam hukukunda ve Osmanlı hukukundaki karşılığı, suça verilen ceza türü izah edildikten sonra arşiv belgelerindeki örnek vakılardan bahsedilmiştir. Böylece teoride genel olarak suç ve ceza açıklanmış olup uygulamada nasıl olduğu gösterilmek istenmiştir.

Ana kaynak niteliği taşıyan üç farklı arşiv belgesi kullanılmıştır. Bunlardan ilki Topkapı Sarayı Arşiv Evrakı içerisindeki gayrimüslimler hakkında ceza hukuku açısından örnek olacak belgelerdir. İkincisi Trabzon Şer'iyye Sicilleri ve son olarak da Mühimme Defterleridir. Şer'iyye sicilleri kadı defteri/sicili, kadı sicilleri veya şer'iyye sicil defterleri gibi çeşitli biçimlerde adlandırılmakta olup ayrıca Osmanlı mahkeme kayıtları-Osmanlı mahkeme sicilleri diye de söz edilmektedir (Gedikli, 2005). Mühimme Defterleri, Divan-ı Hümayun'da kararlaştırılan hususlarla ilgili padişahın onayı alındıktan sonra ferman suretlerinin kaydedildiği defterlerdir (Kütükoğlu, 2006).

Kaynaklarda gayrimüslimler hakkında suç-ceza konusuna örnek teşkil eden olaylar seçilerek çalışma için kullanılmıştır. Belirli bir bölgeye bağlı kalmadan, farklı yerlerde meydana gelen olayları incelemek, özellikle ceza uygulamalarına dair kayıtları birbirleriyle karşılaştırmak, Osmanlı hukukunun uygulanış biçimini daha net gösterebilmektedir. Gayrimüslim tebaanın Osmanlı hukukundaki yeri de bu vakıalar üzerinden incelenmiş olmaktadır. Tasnif edilmiş suç ve ceza örneklerinin ardından bölüm sonlarında elde edilen veriler üzerinden genel değerlendirmeler yapılmıştır. Vakıalara ait detayların şer'iyye sicillerinde daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Diğer arşiv kaynaklarında da detay barındıran içerikler elbette bulunmaktadır. Ancak sicillerde bir olaya ait detaylı açıklamalar ve anlatımlar daha fazla olabilmektedir. Yine de tüm kayıtlarla ilgili olarak söylenebilir ki bir olay hakkında neden-sonuç ilişkisi kurmak çoğunlukla zordur. Özellikle de suça karşılık verilen ceza konusunda belirsizlikler fazladır. Kadıların ceza davalarıyla ilgili kararı merkezden gelen cevaba göre aldığı belirtilse de (Faroqhi, 1999; 55-56) Mühimme Defterleri gibi merkezde alınan kararları içeren defter serilerinde de verilen cezalara ilişkin bilgiler sınırlıdır. Bu durumda Osmanlı ceza hukukunda suça karşılık gelen ceza türü üzerinden çıkarım yapmak gerekmektedir.

1. Osmanlı Hukukunda Zimmi-Zimmet Kavramları

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim tebaadan söz etmeden önce zimmet ve zimmi ifadelerini izah etmek gerekmektedir. Zimmet, sözlükte himaye, sahip çıkma, koruma ve birinin emniyetini taahhüt etme anlamlarına gelmektedir (Şemseddin Sami, 2014; 649). Zimmet kelimesi Kuran'da "antlaşma ve antlaşmadan doğan yükümlülük" anlamında kullanılmıştır (Kaya ve Hacak, 2013; 424). Zimmet kökünden gelen zimmi ise İslam devletlerinin himayesinde bulunan gayrimüslim halka verilen isimdir (Kaya ve Hacak, 2013; 424). İslam devletlerinde bir yer fethedildikten sonra orada yaşayan farklı din mensupları ile antlaşma yapılmış ve böylece zimmlerin can ve mal güvenliğini sağlamak devlete ait olmuştur. Zimmilerle antlaşma yapılması Hz. Muhammed dönemine kadar gitmektedir. Sonrasında halifeler döneminde de çeşitli antlaşmalar yapılarak devam etmiştir. Zimmilere, temelde yer alan statülerinin yanında, bazen daha çok bazen daha az olmak üzere hak ve yetkiler tanınmıştır (Bozkurt, 1987; 120).

Sadece devletin değil, zimmet akdi ile gayrimüslim tebaanın da bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Zimmet akdi ile dini açıdan serbest olmaya devam eden zimmiler, cizye adı verilen vergiyi ödemeyi kabul etmektedir. Müslümanların haklarına ve inançlarına saygılı olmak, Müslüman kimselerin yanında domuz eti yememek, haç çıkarmamak ve şarap içmemek gayrimüslim taifenin sorumlulukları arasındadır. Bunlardan başka evlerin Müslümanların evlerine kıyasla yüksek yapılmaması, Müslüman kadınlarla evlenilmemesi, kılık ve kıyafet konusunda farklılığa dikkat edilmesi, silah taşınmaması-kullanılmaması, ata binilmemesi ve de binek hayvanlarına binerken eğer kullanılmaması gibi yükümlülükleri de bulunmuştur (Demir, 2014; 743). Zimmet akdinin ortadan kalkmasına sebep olan durumlar da vardır. Zimmet akdini bozan unsurlar genel olarak şu şekilde ifade edilebilir: kişinin Müslüman olması, kamu düzenini bozucu eylemlerde bulunması, ülke aleyhine dış güçlerle iş birliği yapması, mal, can ve ırz güvenliğinin sağlanmasına karşılık, vermeye yükümlü olduğu cizyeyi vermemesi ve ölmesi (Yiğit, 2021; 179). Ancak antlaşmayı bozan sebeplerin bazılarında fikir ayrılığı bulunmaktadır.²

² Zimmet akdinin ortadan kalkmasına sebep olan durumlar mezheplere göre farklılık gösterebilmektedir. Mesela Hanefilere göre cizyenin ödenmemesi bu antlaşmayı sona erdiren bir sebep değildir. Genel olarak bu sebepler şunlardır; İslam otoritesine karşı çıkması, bir Müslimi dininden döndürmesi veya buna teşebbüs etmesi, düşmana yardım etmesi, eşkıyalık yapması (Bozkurt, 1987, 127). Hanefilere göre gayrimüslimlerin Müslümanlar aleyhine savaşa girmesi haricinde zimmet sözleşmesini sona erdiren

Osmanlı Devleti, gaza ve cihad anlayışına sahiptir. Beyliğin bir uç beyliği olması ve sonrasında da Batıya yönelik fetih hareketleri yapması, zamanla farklı dine mensup insanları kendi bünyesinde toplamasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde, 1326 yılında Bursa ve 1330 yılında İznik alındıktan sonra, cizye vermek şartıyla isteyenlerin burada yaşamaya devam etmelerine müsaade edilmiştir (Uzunçarşılı, 2011; 121). İlk dönemlerden itibaren Osmanlı Devleti'nde ele geçirilen topraklarda halka iyi davranılmıştır. Devletin sınırları genişledikçe ve farklı dinlere mensup insanlar Osmanlı çatısı altında yer aldıkça devlet ve gayrimüslim arasındaki zimmet akdi uygulanmaya devam etmiştir.

Osmanlı Devleti, bir İslam devletidir. Dolayısıyla birçok düzenleme İslam hukuku esas alınarak yapılmıştır. İslam hukukunda zimmi kavramı ne ise Osmanlı Devleti de aynı anlayışı benimsemiştir. İslam hukukunun detaylı açıklaması olmayan konularında örfi hukuk kuralları devlet başkanı tarafından oluşturulmuştur. Kavânîn-i şer'iyye ve Kavânîn-i örfiyye şeklindeki kavramlar, şer'i hukuk yanında örfi hukukun varlığını göstermektedir (Pakalın, 1993; 163). Örfi hukuk kurallarını içeren kanunlar bir anda değil zamana ve ihtiyaca göre hazırlanmıştır. Şer'i ve örfi olarak iki ayrı hukuktan bahsedilmesi bu hukuk alanlarının birbirinden ayrı olduğu ya da birbiriyle uyumlu olup olmadığı şeklinde tartışmalara neden olmuştur (Kenanoğlu, 2005; 145-147). Osmanlı hukuku şer'i ve örfi karakteriyle, şer'i hukuk alanında fıkıh ve fetva mecmualarından, örfi hukuk alanında ise kanunnamelerden yararlanmış belirli bir düzene sahip olmuştur (Aydın, 2004; 46). Merkezi bir sisteme sahip olan Osmanlı Devleti, toplumsal ihtiyaçlara ilişkin kanuni düzenlemeleri yaparken, gayrimüslimleri de bu düzenlemelere dahil etmiş, kanunnamelerde yer alan hükümler hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri kapsamıştır (Kenanoğlu, 2009; 107).

2. Osmanlı Ceza Hukuku

Osmanlı hukuku hem şer'i hem örfi özelliğe sahiptir. Hukukun diğer alanlarında olduğu gibi, ceza hukukunda da İslam hukuku esas alınmıştır (Gül, 2013; 4). Osmanlı ceza hukukunun temelini şer'i hukuk oluşturduğundan ilk önce bu konuda izahat yapılmalıdır. İslam hukukunda suç, kanunilik, maddi, manevi ve kanuna aykırı olmak üzere dört unsur şeklindedir (Akşit, 2011; 65-66). Bu ilkeler arasında kanunilik ilkesi en önemli ilke olarak görülmektedir. Suçta kanunilik, hangi hareketlerin suç teşkil ettiğinin, tartışmaya yer vermeyecek şekilde tarif edilmesidir (Uslu, 2015; 1050). Ceza ise insanların davranışlarının dünyada veya ahiretteki karşılığı anlamında kelim, suçluya uygulanacak maddi ve manevi müeyyide anlamında fıkıh terimi olarak belirtilmekte (Bebek, 1993; 469) ve cezayı, Arapçada ukubet kelimesi karşılamaktadır (Uslu, 2015; 1057). Suç konusunda olduğu gibi ceza konusunda da ilkeler mevcuttur. Cezada da ilk ilke kanuniliktir. Kanun olmadan suç olmayacağı gibi cezanın da olmayacağı düşünülmektedir. Bir diğer ilke olan şahsilik bir suçu işleyen kişinin o suçtan ve cezadan sorumlu olmasıdır. Kimsenin bir başkasının suçundan sorumlu tutulamayacağı bu ilkeyle belirtilmektedir. İslam hukukunun temel kaynaklarından biri olan Kur'an'da herkesin kendi yaptığından sorumlu olduğu ifade edilmektedir (Enam Suresi, Ayet: 164). Son ilke olan genellik ilkesi ise herkese eşit davranılması ve kimseye ayrıcalık tanınmaması şeklinde açıklanmaktadır (Yaman-Çalış, 2014; 165).

Şer'i ve örfi hukuk Osmanlı hukukunda belirli alanlarda yoğunluk kazanmıştır (Yetkin, 2013; 388). İslam hukukunca detaylı şekilde açıklanmamış alanlarda örfi hukuk kullanılmıştır.³ Ceza, vergi ve idare hukuku gibi hukuk alanlarında devletin ihtiyaç duyduğu konularda ve kamu düzenini sağlamak adına gerekli düzenlemeleri yapmak İslam hukukunun tanıdığı yetkiyle devlet başkanına bırakılmıştır (Akman, 2007; 93). Dolayısıyla bu yetki, gerekli zamanlarda gerekli kuralları koymak şeklinde tezahür etmiştir. Osmanlı Devleti'nde yargı gücü ve yetkisi kendisinde bulunan padişah bu yetkisini kadılar aracılığıyla kullanmıştır (Koç-Tuğluca, 2006; 14). Padişahın temsilcisi olan kadılar taşrada yargı görevlerini ifa etmişlerdir. Bir kanunname girişinde kadıların bütün şer'i ve örfi davalara bakmakla, şer'i davaları fıkıh kitaplarına, örfi davaları da kanunnamelere başvurarak çözmekle yükümlü oldukları belirtilmektedir (Aydın, 1993; 478). Osmanlı kadısının hem örfi hem şer'i hukuk alanında tek yetkili olması hukuk alanında ikili bir durumun olmadığını göstermektedir.

Osmanlı ceza hukukuna bakıldığında çeşitli ceza türleri ile karşılaşılmaktadır. İnsan öldürme ve darp olaylarının ceza türü olan kısas, hırsızlık suçunun cezalarından olan el kesme, zina suçunu işleyenlere recm gibi ceza türleri

bir durum bulunmamaktadır (Demir, 2014, 743). Bunlara ek olarak Müslüman olan veya ölen bir gayrimüslimin de zimmet akdi sona ermektedir ve bunlar doğal sebep olarak görülmektedir.

³ Osmanlı hukukunun şer'i ve örfi yönü araştırmacılar tarafından tartışma konusudur. Bazı araştırmacılar verilen cezaların daha çok örfi cezalar olduğunu ve hukukun örfi yanının daha ağır bastığını ifade etmektedir. (Üçok, 1946; Üçok 1947). Diğer taraftan örfi hukukun ceza hukuku alanındaki kurallarının daha hafif olduğunu düşünmeyen araştırmacılar da bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak da şer'i hukukta ispatın önemli olması, zaman aşımı gibi durumların ceza durumunu etkilemesinden söz edilmekte ve buna karşılık örfi hukukta cezanın verilmesi, hemen uygulanmak istenmesinden bahsederek örfi hukukun daha ağır olduğunu düşüncesi savunulmaktadır (Heyd, 1983; 644).

bulunmaktadır. Osmanlı ceza hukukuna dair kuralları içeren kanunnamelerde had ve kısas cezalarından söz edilmekte ancak suçun işlendiğine dair ispat konusunda eksiklik olması durumunda tazir cezasının uygulanması belirtilmektedir. Tazir olarak değerlendirilen olaylarda ise çoğunlukla para cezası tercih edilmiştir. Ceza hukukunda kişinin suçu işlemiş olduğu konusunda şüphe bulunmamalıdır. Bu sebeple konuya dair kanıt ve ispat önemlidir. Bilhassa katletme ve darp olaylarında kısas cezasından ziyade diyet cezasına daha sık rastlanılmaktadır. Bu suç türlerinde para cezasının daha çok tercih edilmesinde suçun ispatına ek olarak kısas cezasının uygulanmasıyla ilgili şartlar da etkilidir. Kısasın uygulanmadığı zamanlarda taraflar diyet alarak aralarında sulh yapmaktadır. Sulh, herhangi bir konuda sorun yaşamış kişilerin kendi aralarında gerçekleştirdiği antlaşmaya verilen isimdir. Taraflar ister mahkemeye gelerek isterse kendi aralarında anlaşarak ve sonrasında bunu mahkemeye tescil ettirerek sulh antlaşmalarını gerçekleştirebilmişlerdir (Atar, 2009; 482). Her suça para cezası verilememektedir. Mesela zina veya hırsızlık suçlarında para cezası yerine farklı ceza türleri de kullanılmıştır. Örneğin zinada mahalleden sürülme cezası görülmektedir. Bunlardan başka hapis cezası, çeşitli para cezaları, küreğe mahkûm edilme, yüzün karalanması, sakalın veya belli organların kesilmesi gibi farklı ceza türlerine de rastlanmaktadır (Aydın, 1993; 480).

Osmanlı ceza hukuku, tüm Osmanlı tebaasını kapsamaktadır. Gayrimüslimlere din ve vicdan özgürlüğü tanınmış, kendi inançları doğrultusunda evlenme, boşanma ve miras-vasiyet gibi konularda kendi hukuklarına göre uygulama yapmaları kabul edilmiştir (Aydın, 1999; 420). Ancak gayrimüslim tebaanın cemaat mahkemeleri bulursa da ceza hukuku alanına giren olayların kadı mahkemesinde görüşülmesi zorunluluğu vardır. Hırsızlık, katl veya darp gibi olaylarda kendi mahkemelerinin yetkisi bulunmamaktadır. Toplumun ilgilendiren, toplumda düzensizliğe ve soruna neden olan konularda sadece kadı mahkemelerinde yer almaları gerekmektedir.

3. Arşiv Belgelerinde Gayrimüslimlerle İlgili Suç ve Ceza Örnekleri

3.1. İnsan Öldürme Suçu ve Cezası

Tüm canlıların yaşama hakkı bulunmaktadır. İnsanların da sahip olduğu bu doğal hakkın ellerinden alınması durumunda suç işleyen kişiye gerekli ceza verilmelidir. Yaşama hakkı, insan haklarının özünü oluşturmaktadır. İslamiyet de diğer dinlerde olduğu gibi başkalarını öldürmeyi yasaklamıştır (Konan, 2011a; 259). İslam hukukunda bu suçun cezası kısastır. Ancak İslam hukukuna göre suçluya kısas cezası uygulanabilmesi için bunu bilerek ve isteyerek yapmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla suç yanlışlıkla işlenmiş ve istenmeyen sonuçlara sebep olmuşsa bu durumda kısas cezası uygun görülmemiştir (Üçok vd., 1999; 76).

Kısas, işlenen suç ne ise aynı şekilde karşılığının verilmesini içerdiğinden bunu uygulamanın zor olduğu düşünülmektedir. Kısas suçunda, suçun işlenmiş olduğuna dair hiçbir şüphenin olmaması gerekmektedir. Hanefi mezhebinde insan öldürme suçu, kasten adam öldürme, kasıt benzeri öldürme, hataen öldürme, hata benzeri adam öldürme ve sebep olma yoluyla adam öldürme olarak beş şekilde ele alınmaktadır (Yazıcı, 2019; 54-55). Bu ayrım suçun işleniş biçimini netleştirdiğinden verilecek cezanın da belirleyicisi olmaktadır. Kısası uygulamadaki zorlukların, ceza olarak farklı bir tercihin yapılmasına etki etmiştir. Kısas cezasının uygulanmadığı durumlarda, ne tür bir cezanın uygulanacağı kanunnamelerde belirtilmiştir. Kanunnamelerde, ukûbât adı verilen ceza konusunun uygulanışında inanç açısından bir ayrım bulunmamaktadır (İnalçık, 2016; 236). Kanunnameler zaman içerisinde çok değişmeden mevcudiyetlerini korumuştur.

Fatih Kanunnamesinde suçlu kişilerden alınacak olan miktarın kişinin maddi durumuna göre belirtildiği görülmektedir. Bu ayrıma göre durumu iyi olandan 400, bu kadarını vermeye imkânı olmayandan 200, orta halliden 100 ve daha düşük gelirliden 50 akçe alınmalıdır (Akgündüz, 1990; 349). I. Selim dönemine ait kanunname de kısas uygulanmadığında maddi duruma bakılarak kişilerden 400, 200, 100 ve 50 akçe diyet alınması belirtilmiştir (Yücel ve Pulaha 1995; 151). I. Süleyman döneminde de kişilerin gelirlerine bakarak 400, 200, 100 ve 50 akçe alınması belirtilmiştir (Akgündüz, 1992; 367).

Müslim veya gayrimüslim kişilerin yaşanan bir haksızlık karşısında bunu gerek kadı mahkemelerine gerekse merkeze iletme ve çözüm/yardım isteme hakkı bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak 1614 tarihli Mühimme Defterinde yer alan bir olay gösterilebilir. Boğdan voyvodasına gönderilmiş olan bu belgede, koyun tüccarı olan bir zimminin yaşadığı durumdan bahsedilmektedir. Bu kişinin iki adamını katleden ve parasını çalan zimmilerin durumlarıyla ilgili kararın alınması için İstanbul'a gönderilmeleri belirtilmektedir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 80, 168). Aynı tarihli bir başka olayda bir zimminin, başka zimmiler tarafından öldürülmesiyle ilgili olarak olayın merkezde görüşülmesi için zanlıların İstanbul'a gönderilmeleri belirtilmiştir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 80, 344).

1630 yılında zimmiler arasında yaşanmış diğer bir vakia şu şekildedir: Todori adlı zimmi başka zimmiler tarafından darp edilmiş, tüfekte vurularak yaralanmış ve sonrasında katledilmiştir. Öldürme suçunu gerçekleştirmiş kişileri, eşkiya olan Ali adlı kişinin korumasından dolayı cezalandıramadıkları da belirtilmiştir. Sonuç olarak Todori adlı

zimminin katili her kim ya da kimler ise tespit edilerek gereken cezanın verilmesi emredilmiştir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 85, 321). 1637 tarihinde Lefke kadısına gönderilmiş olan bir başka olayda merkeze müracaat etmiş olan zimminin arzuhali ile ilgilidir. Yuvan adlı zimminin oğlu yaralanmış ve bundan dolayı da ölmüştür. Oğlunun ölümüne sebep olanlara gereğinin yapılmasını istemektedir. Merkezden gelen emir ise bu olaya neden olan zanlıların delillerle birlikte İstanbul'a gönderilmesidir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 88, 65).

1637 tarihine ait kayıt merkezde görüşülmüş bir konudur. Bursa kadısına ve Mudanya mutasarrıfına gönderilmiştir. Dergâh-ı muallam solaklarından Halil adlı kişi, oğlunun bir zimmi tarafından öldürüldüğünü iddia etmekte ve gerekenin yapılmasını istemektedir. Merkezden gönderilen belgede ise bu kişinin durumunun araştırılması hakkındadır (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 88, 140). Defterin ilerleyen kayıtlarında aynı konuya tekrar rastlanılmaktadır. Bu kayıttan anlaşıldığı üzere Zali adlı zimmi, Halil'in oğlunu bıçakla öldürmüştür. Bu kişinin İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 88, 146). Bir zimminin babasının maktul olduğu köyün ahalisinden şikayetçi olduğu kayıt 1646 yılına aittir. Merkeze ilemiş olduğu bu şikayetinde babasının ölü bulunduğu köyün ahalisi ile köyün subaşısının merkezde sorgulanması yönünde talebi bulunmaktadır. Merkezin bu talebe cevabı da bu kişilerin İstanbul'a gönderilmeleri şeklindedir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 90, 94). Mühimme defterinde yer alan 1696 tarihli kayıt, Dimetoka kazası sakinlerinden iki zimmiyi ticaret için gittikleri Sultanyeri kazasında katleden kişilerle ilgilidir. Merkezden gelen emirle zimmileri katleden İbrahim ve Murad adlı bu kişilere gereken ceza şeran ne ise onun yapılması şeklindedir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 108, 304). Yukarıda bahsedilen tüm olaylara bakıldığında suçlulara ne tür bir ceza verildiği anlaşılmamaktadır. Olaylar, kişilerin merkeze gönderilmesi veya gereken cezanın verilmesi gibi ifadeleri içermektedir. Bu ifadeler olayın sonucuna dair merakı gidermemektedir.

1659 tarihli bir diğer belgede öldürülmüş bir zimminin annesinin merkeze mektup göndermesi ve oğlunun katilinin saklandığı yere kadar bilgi vermesini içermektedir. Katletmekle suçlanan kişinin yakalanması, konunun araştırılması ve merkeze bildirilmesi şeklinde kayıt sonlanmaktadır (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 93, 87). Gayrimüslim bir annenin merkeze başvurusunu içeren bu olayda merkezin konuyla ilgili takibi yapmaya çalıştığı görülmektedir. Suçlunun yakalandığı, yakalanmadığı, suçluya ceza verildiği ya da verilmediğine dair bir bilgi bu olayda da mevcut değildir.

Karşılaşılan belgelerde verilen cezalara da rastlanmaktadır. Örneğin 1649 yılında iki zimmi arasında yaşanmış insan öldürme suçuyla ilgili olayda kısas cezası verilmiştir. Todori adlı zimmi, aynı isme sahip bir zimmi tarafından Galata'da bıçak ile öldürülmüştür. Suçunun belli olması ve Rumeli kazaskerinden hüccet alınması sonucu kısas uygulanmasına karar verilmiştir. Cezasının nerede uygulanacağı sunulan bu arzla padişaha sorulmaktadır (TSMA-e, Defter No. 530, 54).

Yerel mahkeme kayıtlarında olaylar genellikle daha detaylı şekildedir. Bu durum, olayın nasıl yaşandığını ve devamında neler olduğunu öğrenmeye olanak sağlamaktadır. 1693 tarihinde Trabzon'un bir köyünden olan Kukas'ın öldürülmesi sonucu ailesi mahkemeye başvurmuştur. Anlatımlarına bakıldığında Kukas, 7 gün evvel evindeyken, Ahmet kendisinin evine gelmiş, Kukas'ı tüfekle vurmuş ve öldürmüştür. Maktulün ailesi köy halkından şikâyetçi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ahmet'in katil olduğunu ve kendisinden diyet talepleri olduğunu söylemişlerdir. Köy halkına hüccet verilmesini istemişlerdir (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1860; 54/1).

Ödenmesi talep edilen diyet hem Müslim hem gayrimüslim tebaa için geçerlidir. Diyet, İslam hukukunda bir kişinin haksız yere öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması durumunda ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal/paradır (Bardakoğlu, 1994; 473). Bir gayrimüslimin de kan bedeli olarak diyet talebinde bulunduğu örnek bir kayıttır. Ancak Müslim ve gayrimüslim iki kişi arasında diyet ödenmesi konusu Osmanlı ceza hukukunda suçlu kişiye göre farklılık göstermektedir. Müslim ile gayrimüslim arasında kısas uygulanmadığında Müslim kişinin yarım diyet ödemesi belirtilmektedir (Yücel ve Pulaha 1995; 152). Osmanlı ceza hukukunda bu konuda eşit bir yaklaşım olmadığı yorumu yapılabilmektedir. Diyet talebiyle ilgili konuya başka bir örnek; 1499 tarihli bir belgede Niko adlı bir gayrimüslimin oğlunun öldürüldüğünü, diyetini istediğinde subaşının beşyüz akçe rüşvet istediğini, vermeyince de katili hapsedtikleri ve sonra da kaçırdıklarından bahsedip ihkak-ı hak olunması talebinde bulunulmuştur (TSMA-e, Defter No. 967, 57).

Maktulün yakını ya da herhangi birisi kadiya başvurarak keşif talebinde bulunabilmekte ve işlenen suç bildirilebilmektedir. Keşif talebi, maktulün incelenmesiyle ilgili bir işlemdir. Bu işlem bir nevi otopsi işlemi gibi kişinin neden öldüğünün tespitinin yapılmasıdır. Örneğin Kethüda Abraham mahkemeye giderek, bir gayrimüslimin, kendi mülkünde yaralı bir biçimde ölü bulunduğunu ifade ederek keşif yapılmasını ve incelenmesini talep etmiştir. Bunun üzerine kadı ve diğer görevliler olay yerine giderek gerekli incelemelerini yapmışlardır. Buna göre başının ön kısmında odun yarası, sol dizinde, şah damarında başka bir yara, belinde ve kalçasında da yara ve şişlik olduğu

belirtilmiştir. Ölümüne sebep olanın da bu yaralar olduğu eklenmiştir. Maktulün annesine olay hakkında bir bilgisinin olup olmadığı sorulduğunda ise 3 gün evvel oğlunun Yur isimli bir gayrimüslimin daveti ile onun evine gidip onunla görüştüğünü söylemiş ardından katilinin bu kişi olduğunu ifade etmiştir. Mahalle halkından diyet talebi olmadığını belirtmiştir (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1863; 6/3).

1697 tarihli diğer kayıt bir önceki kayıtla ilişkilidir. Burada maktulün annesinin katil olarak ifade ettiği kişiden davacı olduğu görülmektedir. Bu kısımda olayı yeniden anlatmaktadır. Oğlunun akşamüzeri Yur'un evine gittiğini ve odunla oğlunun başına vurduğunu ifade etmiştir. Burada Lazari adlı başka bir gayrimüslimden daha bahsetmektedir. İfadesine göre bu kişi de oğlunu darp etmiştir. Bu iki kişinin oğlunu birlikte de darp etmeye devam ettiklerini karnına ve arkasına vurduklarını belirtmiştir. Oğlunun bu yaralar ile eve geldiğini ve öldüğünü söylemiştir. Yur ve Lazari bu suçlamaları kabul etmemiştir. İki gayrimüslime bu suçu işlemediklerine dair yemin etmeleri teklif edildiğinde ise yemin etmişlerdir. Böylece mahkeme sonucu maktul annesinin aleyhinde olarak sonuçlanmıştır (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1863; 6/4). Mahkemelerde davalı ya da davacı tarafa olayın durumuna göre yemin ettirilmesi rastlanan bir durumdur. Yemin etmenin mahkeme kararlarında ne denli önemli olduğu ve süreci nasıl etkilediğine örnek bir kayıttır.⁴

Gayrimüslimler arasında gerçekleşen cinayet olaylarına örnek başka bir kayıt 1700 tarihli olup Trabzon'un Yomra nahiyesinde yaşanmıştır. Olay, maktul bir gayrimüslimin cesedinin incelenmesi ve kaydedilmesi hakkındadır. İnceleme sonucu gayrimüslimin kalçasında bıçak yarası olduğu ve bu sebeple öldüğü belirtilmiştir. Maktulün yakınlarına olayın nasıl olduğu sorulmuştur. Toros isimli kişinin 22 gün evvel, maktulün evinin önüne gelip bıçakla sağ kalçası üzerinden yaraladığını belirtmişlerdir. (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1864; 41/5). Bahsedilen bu olaylardan başka daha birçok belge konu dahilinde ele alınabilir. Köy yolunda hançerle katledilerek öldürülen bir kızın katilleri olan zimmilerin yargılanması (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 78, 1870), taşla öldürülen kişinin katilinin bulunması, (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 78, 1958), Sipahi Mehmed'in hizmetkarını katleden zimmilerin yakalanıp cezalandırılması (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 79, 1082) gibi başka örnekler mevcuttur.

Olaylarla ilgili kararlara bakıldığında konunun merkezde görülmesi, gereken cezanın verilmesi, diyet talebi ve kısas gibi sonuçlarla karşılaşmaktadır. Kısas ve diyet gibi cezalar, olayın sonucu hakkında net bilgi içerirken diğer durumlar belirsizlik içermektedir. Gereken cezanın verilmesi ile kastedilen şeyin ne olduğu yorumlanabilir. Bu durumda eğer kısas uygulanmıyorsa daha evvel bahsedilen diyet miktarlarının tahsil edilmesi gerekmektedir. Ama bu şekilde sonlanan kayıtlardan kısasın uygulanıp uygulanmadığı ya da diyetin alınıp alınmadığı belirlenememektedir. Aynı şekilde konunun merkezde görüşülmesi için suçluların buraya yönlendirilmesinde de suçlarının netleşmesi durumunda ne tür bir cezanın verildiği hususunda konu netliğe kavuşmamaktadır.

3.2. Hırsızlık Suçu ve Cezası

Hırsızlık, en basit şekliyle birine ait herhangi bir şeyin, başkası/başkaları tarafından gizli olarak alınmasıdır. Belgelere hırsızlık için kullanılan kelimeler serika-sarik şeklindedir. Serika, çalınan şey ne ise onun için kullanılan bir ifade iken sarik hırsızlık eylemini gerçekleştiren kişiler için kullanılan bir tabirdir. İslam hukukuna bakıldığında bir vakıanın hırsızlık olarak değerlendirilmesi için birtakım şartları içermesi gerekmektedir. Bunlar, malın korunan bir mal olması, gizlice alınması, alınan şeyin mal olması, başkasının mülkünde olması ve kastın bulunması gibi unsurlardan oluşmaktadır (Uslu, 2015; 1052). Hırsızlık, had suçları kapsamında ele alınmaktadır. Bir suçun bu kapsamda değerlendirilebilmesi için suçun işlenmiş olduğuna dair şüphenin kalmaması gerekmektedir. Buna ek olarak suçun işleniş biçimi de had içerisinde yer alıp almamasında etkilidir. Örneğin bir kişi gündüz vakti kapısı açık bir eve girip hırsızlık yaparsa had cezası uygulanmaz. Fakat gece vakti herkes evine çekildikten sonra kapısı kapalı fakat kilitli olmayan bir eve girip hırsızlık yaparsa had cezası uygulanır (Menekşe, 1998; 80).

Kanunnamelerde had cezası uygulanmadığında tazir cezasından bahsedilmektedir. Fatih Kanunnamesinde; kaz, ördek çalındığında 1, koyun, kuzu çalındığında 15 akçe alınması belirtilmiştir. At, katır ve eşek gibi hayvanlar çalındığında ise el kesme cezası uygulanmıyorsa iki yüz akçe alınmaktadır (Üçök, 1947; 54). 1. Selim kanunnamesinde, kaz, ördek ve tavuk çalındığında 1, at, katır eşek çalındığında elinin kesilmemesi durumunda 200, bir ambardan buğday, arpa çalındığında maddi imkanlara göre 40, 20 ve 10 akçe alınacağı ifade edilmektedir (Yücel ve Pulaha, 1995; 153). I. Süleyman dönemine kadarki kanunnamelerin çok bir değişiklik olmadan devam etmesinden dolayı bu döneme ait olanlarda da benzer cezaların yer aldığı görülmektedir (Üçök, 1947; 57).

⁴ Mahkemelerde yemin, dava sonucunu etkileyen bir unsur olsa da her durumda yemin ettirilmemiştir. Osmanlı kadısının, hangi durumlarda yemin edilmesi teklifinde bulunacağına hususunda bazı şartlar vardır (Demir, 2010; 196-197).

Hırsızlık vakıyasıyla ilgili bir belge 1602 tarihli olup gayrimüslimlerin şikâyet edildiği bir kayıttır. Bender Sancağı Beyi Mehmed Bey'e vekaleten Sefer bin Abdullah'ın, Mehmed Bey'in kışlasını basıp altı adet atını çaldıkları iddiasıyla İsmail Geçidi⁵ kasabasından Espas veled-i Yuvan, Vikol veled-i Simyon ve Estan veled-i Yuvan aleyhine dava açmıştır. Açtığı davada bu zimmiler, beyin kışlasını basmadıkları gibi atları da çalmadıkları ve yanlarında bulunan atların kendilerine ait olduğunu belirtip bu husus için şahitleri bulunduğunu beyan etmişlerdir (TSMA-e, Defter No.1049, 33). Kişilerin yaşadıkları olaylarda şahitlerinin bulunması, kendisini kanıtlanmasında etkilidir.

1610 tarihli başka bir belge, İsmail Geçidi sakinlerinden Fetol adlı zimminin, evinden bir kırsrağı çaldığı iddiasıyla Lika zimmi aleyhine dava açması hakkındadır. Lika kırsrağı çaldığını ardından Ferhan adlı kişinin evine götürüp ona teslim ettiğini ve onun da sattığını itiraf etmiştir (TSMA-e, Defter No. 1049, 57). Edirne kadısına gönderilmiş 1610 tarihli belgede Dimo adlı bir zimminin hırsızlık olayı yer almaktadır. Bu olaya göre ekmekeçi dükkanında tezgahtar olarak çalışan Dimo, yirmi bin akçe çalmıştır. Edirne'de yakalanmış olan zimminin İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir (A.DVNS.MHM.d, Defter No.79, 118). 1612 tarihi havi bir belge Tatar taifesinden birinin, zimmi bir kişiyi hırsızlık suçuyla itham ederek dava etmesi hakkındadır. Bir top abasını çaldığını belirtmesinin ardından bu durum zimmiye sual olunmuş ve o da inkâr etmiştir. Bu durumun ardından şahitler devreye girerek söz konusu abayı zimminin çaldığı yönünde şahitlik etmişlerdir. Böylece şahitlerle birlikte davacı davasını ispat etmiştir (TSMA-e, Defter No. 1049, 64). 1637 tarihli bir Mühimme kaydında, Yahudi bir tüccarın zimmiler tarafından soyulması konusu yer almaktadır. Suçluların yakalanıp İstanbul'a gönderilmesi emri verilmiştir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 88, 171). 1693 tarihli Trabzon'da meydana gelen olayda Konstantin adlı kişi Ömer'i dava etmiştir. İki sene evvel Ömer'den aldığı 133 kuruş ile 410 batman⁶ mürdesenk⁷ almıştır. Konstantin, önce 300 sonra 70 batman mürdesenki Ömer'e vermiştir. Elinde kalan 40 batmanı saklamış fakat çalınmıştır. 40 batman için Ömer kendisinin 24 kuruşla bir çeyreğini almıştır. Konstantin, bu parayı geri almak için mahkemeye başvurmuştur. Ömer tüm bu suçlamaları reddetmiştir. Ömer'e bu hususlarla ilgili yemin etmesi teklif edilince de Ömer'in yemini ile Konstantin aleyhine dava sonlandırılmıştır (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1860; 89/1).

1694 tarihli bir başka kayıt, köy halkının dava edilmesini içermektedir. Trabzon Maçka kazasının bir köyünden Mehmet Beşe, bazı Müslim kimseler ile Peraşkive, Ohan, Keraku ve Tadori isimli gayrimüslimleri dava etmektedir. 12 gün evvel evine girilip sandığının içindeki tüm eşyaları çalınmıştır. Suçlu her kimse bunun ortaya çıkmasını istemiştir. Köylü, hırsızın kendilerinden olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca tüm köy halkı adına kefil olmuşlardır. Mehmet Beşe bu durum karşısında davasını geri çekmiştir (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1860; 114/2). Osmanlı Devleti'nde mahkemede kefillik, sıklıkla rastlanan durumlardan biridir. Bir olay yaşandığında bunu yapan kişinin kim olduğu bilinmiyor veyahut herhangi bir şüpheli kişi bulunmuyorsa suçluyu tespit edebilmek için mağduriyet yaşayan kişinin olayın gerçekleştiği yer ahalisinden şikâyetçi olma hakkı bulunmaktadır. Dava edilen ahalinin ise bir suçlu olmaması durumunda birbirlerine kefil olmalarıyla karşılaşabilmektedir. Kefillik, köy halkının içlerinden bir kişinin suçlu olmadığını beyan etmeleri ve aksi bir durum karşısında gereğini yapacaklarını kabul etmeleridir (Özcan, 2001; 132).

1696'da Trabzon-Maçka kazasının bir köyünde Musail isimli bir gayrimüslim 8 gün evvel evinin önünde bağlı olan alnı eşkar,⁸ sağ ayağı hareketsiz, 20 kuruş kıymeti olan atının semeriyle evin avlusundan çalındığını söylemiştir. Çalan kişinin ise aynı köyden İbrahim adlı kişi olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen İbrahim'in iyi işler yapmadığını, hırsızlıkla ilgili başka suçlarının da bulunduğunu ifade ederek iddiasını güçlendirmeye çalışmıştır. Davalı İbrahim'e bunlar sorulduğunda reddetmiştir. Bu durumda şahitlerin ifadelerine başvurulmuştur. Aynı kazaya tabi farklı köylerden insanlar İbrahim'in suçu işlediğine şahit olduklarını beyan etmişlerdir. Hatta şahitler, kişinin defaatle hırsızlık suçunu işlediğini de belirtmişlerdir. Sonuç olarak suçlu olduğu tespit edilerek Mutesellime teslim olunması kararı verilmiştir (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1862; 25/2). Gayrimüslim ile Müslim kişiler arasında yaşanan bir dava durumunda, gayrimüslime şahitlik yapacak olan kişilerin Müslüman kimselerden olması gerekmektedir. Bu kayıta da davacı olarak mahkemeye gelen bir gayrimüslimin, Müslim bir kişiyi şikâyet etmesi sonucu kendisine Müslimlerin şahitlik yaptığı görülmektedir.

1697 yılına ait bir kayıt, gayrimüslim kişilerin yer aldığı darp, gasp ve hırsızlık gibi çeşitli suçları içermektedir. Trabzon'a bağlı Maçka mevkiinde yaşanan bu olayda Mehmet Ağa adlı kişi, Yani, Yur, Konstantin, Anastas gibi gayrimüslimlerle birlikte köy ahalisinin tamamından şikâyetçi olmuştur. Davacı Mehmet Ağa, 3 ay evvel Gümüşhane'ye giderken Baş Maçka köyünün ahalisinden Müslim ve gayrimüslimlerden oluşan yaklaşık kırk kişilik

⁵ Tuna sahilinde 16. yüzyılda kurulmuş olan bir yerleşim yeridir (Erdoğan, 2019).

⁶ Batman, bir ölçü birimidir (Şemseddin Sami, 2014, 258).

⁷ Mürdesenk, kurşundan çıkan maddenin adıdır (Şemseddin Sami, 2014, 1324).

⁸ Eşkar, kırmızıyı veya kızılığ ifade etmekte kullanılan bir tabirdir (Şemseddin Sami, 2014, 118).

bir grubun kendisine saldırdığını belirtmiştir. Bu kişilerin 350 Esedi kuruşunu ve başka eşyalarını da aldıklarını söyleyip bunların iade olunmasını talep etmiştir. Davalı durumundaki kişilere olay sorulduğunda haberleri olmadığını söyleyip iddiayı reddetmişlerdir. Davacıya iddiasını kanıtlaması için 25 gün süre verilmiştir. Ancak davacı, eşyasını alan ve kendisini gasp eden kişilerin başka kişiler olduğunu ifade ederek davasını çekmiştir (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1862; 129/1).

Osmanlı tarihinde sürgün cezası (Daşcıoğlu, 2010; 167-169), kalebend cezası (İşbilir, 2019; 5-7) veya kürek cezası (İpşirli, 2019; 112-114) gibi ceza türleri ile karşılaşmakta olup suçun türüne ve durumuna göre bu ceza türleri kullanılmıştır. Kürek cezalarının Osmanlı donanmasındaki kürekçi ihtiyacını karşılamada kullanıldığını söylemek mümkündür. Hırsızlıkla ilgili olayların kürek cezasına çevrildiğine kayıtlarda rastlanılmıştır. Mühimme defterinde yer alan 1695 tarihli hüküm kürek cezası verilmesine örnek bir kayıttır. Burada Niko isimli bir zimminin hırsızlık suçundan dolayı tersane zindanına kürek çekmek için teslim edilmesi emri yer almaktadır (A.DVNS.MHM.d, Defter No.106, 1076). 1698 tarihli başka bir hırsızlık vakasında da suça verilen ceza mevcuttur. Bu kayıta zimmi kişinin kürek cezasını çarptırıldığı görülmektedir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 110, 1131). Bu şekilde hem suçlu cezalandırılırken hem de kürekçi ihtiyacı da karşılanmaktadır.

Trabzon mahkeme kayıtlarından alınan bir başka kayıta hırsızlık suçuyla tanınmış kişiler dava edildiği görülmektedir. Osman, İbrahim ve Mustafa isimli kişilerin hırsızlık geçmişlerinin olduğunu ve böyle tanındıklarını ifade ederek iddiasını güçlendirmek istemiştir. Devamında İbrahim'in mütesellimin hapsinden kaçtığını, gece evine gelerek hırsızlık yaptığını söylemiştir. Sonrasında çalınan eşyalarını sıralamıştır. Davacı olan Osman'ın yanında gayrimüslim taifeden kişiler de aynı şikayetlerle bu sırada mahkemededirler. Yemun isimli kişi de ambarından önemli eşyalarının çalındığını söylemiştir. Ayrıca Lazari adlı bir başka gayrimüslim daha şikayetçidir. Bu kişi de çalınan değerli eşyalarını sıralamıştır. İbrahim ile Mustafa adlı iki hırsızdan şikayetçi olduklarını belirtip gerekenin yapılmasını talep etmişlerdir. Bu iki hırsız ise daha evvelki olaylardan farklı olarak suçlarını kabul etmişlerdir. Suçlular, gereken cezanın verilmesi için zabite teslim olunmuştur (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1864;54/1).

Hapsedilmiş bir kişinin kaçarak aynı suçu işlemeye devam ettiğini gösteren örnek üzerinden hırsızlık cezasının hapsedilme biçiminde uygulandığını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu dönemde hapis, ceza biçimi olarak tercih edilmemektedir. Hapis kavramı, Osmanlı hukukunda kural olarak tutuklama anlamına gelmektedir (Yıldız, 2015; 93). Osmanlı'da hapis, bir cezanın uygulanma yeri veya biçimi değil muhakeme öncesinde kısa süreli tutuklama yeri olarak tercih edilmiş ve bu amaçla kullanılmıştır (Yıldız, 2002; 107). Ayrıca belirtmek gerekir ki burada yalnız bir kayıt üzerinden birtakım sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Yine de denilebilir ki bir kişinin hırsızlık suçunu alışkanlık haline getirmesi, o suçla ilgili cezanın uygulanışında caydırıcı bir yöntem uygulanmamıştır. Alışkanlık haline getirilmiş bir suçun defalarca uygulanması ve birçok kişinin bu suçlu yüzünden mağduriyet yaşaması, verilecek cezanın etkili bir caydırıcı olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak hırsızlık suçuyla ilgili örnek belgelerdeki ceza uygulamalarına bakıldığında kürek ve hapis cezalarıyla karşılaşmaktadır. Suçunu itiraf edenler olduğu gibi suçlamaları reddeden kişilere dair kayıtlar da mevcut olup suçun işlenmiş olduğunun kesin olmaması durumunda herhangi bir cezanın verilmediğini söylemek mümkündür.

3.3. Müessir Fiil Suçu ve Cezası

Osmanlı ceza hukukunda müessir fiil suçu olarak darp etme ve yaralama (cerh) suçları ifade edilmektedir. İslam hukukunda bu suç kasten ve hataen olmak üzere iki şekildedir. Kasten işlenen suç, bilerek yapılmış ve isteyerek zarar verilmiştir. Hataende ise suç bilerek yapılmış fakat bir kasıt taşımamıştır (Yazıcı, 2019; 81). Osmanlı hukukunda yaralama ve darp kısas suçları arasında yer almaktadır. Kısas cezalarının aynı şekilde ve derecede uygulanması gereği, bu tür cezaların verilmesine engel teşkil etmiştir. Bu sebeple darp olaylarında daha çok diyet cezası verilmiştir.

Osmanlı kanunnamelerinde yaralama ve darpla ilgili olarak verilecek cezalar belirtilmiştir. Fatih Kanunnamesinde, birbirinin sakalını-saçını yolan kişilerden 20, fakirse 10, baş yararak kan döken kişiden 30, kemik çıkarsa durumu iyi olandan 100, olmayandan 30 akçe alınması belirtilmiştir. (Üçok, 1947; 53). Ok, bıçak gibi zarar verici bir aletle yaralayan olduğunda durumu iyi olandan 200, orta ya da daha düşük gelirliden 100-50 ve 30 akçe alınması söylenmiştir. Bir kişinin bilerek başka birinin gözünü ve dişini çıkarması durumunda verilecek cezanın kısas olduğu ancak mağdur tarafın bunu istememesi durumunda iktisadi imkanlara göre 200, 100, 50 ve 30 akçe alınması şeklinde belirtilmiştir (Akgündüz, 1990; 349-350). I. Selim kanunnamelerinde, saç sakal yolandan durumu iyiyse 20, değilse 10, kan dökenden 30, doktorun uygulayacağı başka türlü bir işleme ihtiyaç duyulması durumunda gücü yetenden 100, yetmeyenden 30 akçe alınacağı belirtilmiştir (Yücel ve Pulaha, 1995; 151). I. Süleyman dönemine ait kanunnamede de daha evvelkilerde olduğu gibi benzer şartların ve cezaların yer aldığı görülmektedir (Üçok, 1947; 56).

1611 tarihli bir belgede hem hırsızlık hem de darp olayı mevcuttur. Estoyan adlı zimmi bir koyunu olduğunu ve onun çalındığını, koyununu çoban Aydın adlı kişiden geri istediğini ancak vermediğini belirtmiştir. Daha sonra kendisine garaz ettiğini ve koyunları su içerken başına vurup yaralandığını belirtmiştir. Çoban Aydın ise suçunu itiraf etmiştir (TSMA-e, Defter No. 1049, 59). 1613 yılında yaşanan darp olayında kendi halinde duran zimmiyi, gelip başına vurarak yaralayan ve darp eden kişinin yargılanması için İstanbul'a gönderilmesi emri verilmiştir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 80, 448). "Kendi halinde dururken" ifadesi darp vakıalarında kullanılan bir tabirdir. Bu ifadenin, darp edilen kişinin saldırı veya kavga sırasında hiçbir şey yapmadığı hatta bir anlamda suçsuz olduğunu ifade etmek için kullanıldığı düşünülebilir. İfadenin kullanıldığı olaylarda direkt olarak kişinin darp edildiği anlatılmaktadır. Öncesinde iki taraf arasında bir diyalog bulunmamaktadır. Şiddet içerikli kayıtlarda kadınlarla ilgili olanlara rastlanmaktadır. Kayseri mollasına hitaben yazılmış olan 1664 tarihli kayıt hem ev basma hem de darp olayını anlatmaktadır. Bu olayda Mehmet ve Bedros adlı kişiler, zimminin evini basıp karısını darp etmişlerdir. Kadının bu darp neticesinde bir dişinin çıktığı da belirtilmiştir. Bu kişilerin yargılanması şeklinde hüküm verilmiştir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 95, 246).

1696 tarihinde yaşanmış bir kayıta Ebubekir isimli Müslim ve Yorgi adlı gayrimüslimin darp hadisesi anlatılmaktadır. Olaya bakıldığında bu iki kişi gece Trabzon iskelesine geldiklerinde yolda yürürken tanımadıkları kişilerin yollarını kestiklerini ve bıçakla darp ettiklerini söylemiştir. Yorgi'ye de olay sorulduğunda kayıktan inip yürümeye başladıklarında tanımadıkları iki kişinin yollarını kesip darp ettiklerini belirtmiştir. Kişiler, kol, göğüs, pazı ve göz gibi çeşitli yerlerinden yaralanmışlardır. Belge, yaralı kişilerin incelenmesi durumundan ibaret olduğu için herhangi bir şikâyet içeriği bulunmamaktadır. Yalnızca darp edilen mağdur kişilere olayın sorulması ve ne tür yaralarının olduğu konusunun araştırılması hakkındadır (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1862; 121/2).

Trabzon'da meydana gelen ve mahkemeye yansımış bir başka darp hadisesi 1699 tarihinde yaşanmıştır. Bu olay Moridi ve Konstantin adlı iki gayrimüslim arasında meydana gelmiştir. Moridi'nin davacı olarak bulunduğu mahkemede ifadesine göre bir gün evvelinde köyde evinin önündekeyken Konstantin gelip bıçak ile kendisini darp etmiştir. Konstantin bu iddiayı reddetmiştir. Olayın açıklığa kavuşabilmesi adına şahitlere durum sorulmuştur. Şahitlerin ifadesi de davacının anlattığı biçimde olunca suçlu bulunan Konstantin'e ceza verilmiştir. Burada verilen ceza kişi iyileşinceye dek günlük 10 kuruş vermesi şeklindedir. Ayrıca Konstantin zabite teslim edilmiştir (Trabzon Şer'iyye Sicili, Defter No. 1864; 10/3). Burada şahitlerin yine Müslim kişilerden olduğu görülmektedir. Aslında mahkemelerde gayrimüslimlerin kendi aralarında yaşanan olaylarda Müslim kişilerin şahitliği aranmaz ve dilediği kişiyi şahit olarak gösterebilir. Taraflardan birinin Müslim olması durumunda şahitlerin de Müslim olması gerekmektedir (Konan, 2015; 182). Fakat bu kayıta davacı kişinin yine de Müslim olan iki şahitle mahkemede bulunduğu görülmektedir. Darp vakıalarında şiddet mağduru olan kişi, bedeninde bir yaranın veya darptan kaynaklı bir izin olması durumunda, davasını daha kolay ispat edebilmektedir. Nafaka verilmesi cezası ve suçluların merkeze gönderilmeleri bu başlık altında karşılaşılan sonuçlardır. Bunların yanında suçu işlediği bilinen kişilere ne tür bir cezanın verildiğinin anlaşılmadığı kayıtlar da bulunmaktadır. Daha önceki başlıklarda olduğu gibi, bu tür durumlarda kişilerin alabileceği cezalar hakkında yorum yapılabilmektedir.

3.4. Cinsel İçerikli Suçlar ve Cezaları

Tecavüz yani ırza geçme suçu, İslam hukukunda ayrı bir suç olarak işlenmemiş, had cezası ile cezalandırılan zina suçunun içerisinde yer almıştır (Konan, 2011b; 152). Zina, birbiriyle evli olmayan veya efendi-köle durumunda bulunmayan ayrı cinsten iki insanın birbiriyle girdiği cinsel ilişki olarak tanımlanmaktadır (Konan, 2011b; 152). Kadının zina nedeniyle sorgulanması veya had cezasının uygulanması için cinsel ilişkiye rıza göstermiş olması gereklidir (Osmanağaoğlu, 2008; 159). Kadın ilişkiye rıza göstermemişse ve ortada bir zorlama mevcutsa bu durum tecavüz olarak değerlendirilmektedir.

Fatih Kanunnamesinde zina yapanların para cezasına tabi tutuldukları görülmektedir. Bu suçu işleyen kişilerin cinsiyetlerine, medeni durumlarına ve gelirlerine göre farklı para cezaları belirlenmiştir. Birinin zina yaptığının kesin ve evli bir erkek olması durumunda zengin olandan 300, orta halliden 200, daha kötü olanlardan ise 100 veya 40 akçe alınması belirtilmiştir (Üçok, 1947; 52). Bekâr olan bir erkek ve bir kızın zina suçları için uygun görülen ceza aynıyken, evli bir kadın zinasında, iktisadi durumuna göre miktarı değişen para cezası olmuştur (Acar, 2002; 85). I. Selim kanunnamesinde de benzer kanunlar yer almaktadır. Ayrıca burada "siyaset için zekeri kesile" ifadesinin yer aldığı görülmektedir (Yücel ve Pulaha, 1995; 149). Davalı ve davacı durumunda kişiler olduğunda olayın aydınlanması için şahit dinlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Yücel ve Pulaha, 1995; 150). I. Süleyman dönemiyle sonraki dönemlere ait kanunnamelerde de genel olarak benzer cezalar ufak farklılıklarla devam etmiştir. Para cezası, suçun gerçekleştiğine dair bir şüphenin olmadığı durumlarda tercih edilmiştir. İslam hukukunda zina suçunun

işlenmiş olduğunun kanıtlanması için dört şahit olması gerekmektedir. Bu durumda suçun ispatının bir hayli güç olduğu ve daha çok örfi nitelikli cezaların verildiği düşünülmektedir (Aydın, 1993; 479).

1608 tarihli kayıt, iki gayrimüslim arasında yaşanmıştır. Bu olayda Mara adlı kadın, Yani adlı kişiden davacı olmuştur. Dava konusu ise oldukça ilginçtir. Mara adlı kadının anlattıklarına göre, Yani gece vakti kadının avlusuna girip içinde bağlı ineğine uygunsuzlukta bulunduğunu, ineğinin çabalarını duyup feryat ettiğini ve Yani'nin kaçtığını ifade etmiştir. Ardından şahitler de olayın gerçekliğini doğrulamışlardır (TSMA-e, Defter No. 1049, 53). Kanunnamelerde hayvanlara karşı yapılan bu tür bir fiil durumunda para cezası uygulanmaktadır (Yücel ve Pulaha, 1995, s. 150).

1610 tarihli başka bir belge zina hakkındadır. Zina, İslam hukukunda topluma karşı işlenen bir suç olarak düşünülmektedir. Bu eylemin gerçekleşmesiyle toplumun temeli olan aile etkilenmekte ve toplumun geleceği tehlikeye düşmektedir. Dolayısıyla ailede meydana gelen sorunlar toplumun geneline yayılıp toplum yapısının bozulmasına sebep olabilir. Bu belge İsmail Geçidi kasabası voyvodası Mehmed Subaşının, Yanaki zimminin hanımı Zafire'yi Emir Ahmed ile zina yaparken yakaladığı iddiasıyla açtığı dava hakkındadır. Davada; Zafire'nin zina işini adet haline getirdiğini şahitlerin beyan etmesiyle durumun mahkeme siciline kaydedildiği görülmektedir (TSMA-e, Defter No. 1049, 54). 1611 tarihli kayıt bekaret bozma konusu hakkındadır. İsmail Geçidi kazası subaşı Mehmed, kasabadan Efke'se'nin kızı Duka'nın bekaretini bozduğu iddiasıyla Lazar zimmi aleyhine dava açmıştır. Lazar adlı zimmi ise Duka adlı kızla zina ettiğini ve bekaretini bozduğunu kabul etmiştir (TSMA-e, Defter No. 1049, 61). 1615 tarihli kayıt zina suçu hakkındadır. Kasaba subaşısının iki zimmiyi zina suçuyla şikâyet etmesi ve de şahitlerle bunun ispat edilmesi konusunu içermektedir. Marika ve Dimitri adlı zimmilere yapılan suçlamalar öncelikle kendilerine sorulmuş ancak inkâr etmişlerdir. Şahitlerin, ikisinin münasebeti olduğunu belirtmeleri ile olay davacının davasını ispatı ile sonuçlanmıştır (TSMA-e, Defter No. 1049, 81). Bir din adamı tarafından gerçekleştirilen tacizi konu alan bir olay 1665 tarihlidir. Aslan adlı zimmi arzuhal edip oğlunu, Gorgor adlı papazın yanına İncil okutması için verdiğini fakat papazın oğluna fiil-i şeni hareketinde bulunduğunu ifade etmiştir. Mahkemelerinin görülmesi şeklinde karar verilmiştir (A.DVNS.MHM.d, Defter No. 95, 399).

Zina-tecavüz konusunda suçun ispat edilmesi veya kişinin suçunu kabul etmesi durumlarına rağmen kayıtların ceza türünden bahsetmemesi, bu tür olaylar karşısında hangi tür cezaların verildiği merakının giderilmesine engel olmaktadır. Kanunnamelerde belirtildiği üzere bir para cezası eldeki kayıtlarda bulunmamaktadır.

SONUÇ

Gayrimüslimlerle ilgili suç ve ceza örneklerinin incelendiği bu çalışmada eldeki veriler üzerinden bazı çıkarımlar yapılabilmektedir. Osmanlı toplumunda yaşanan suç olayları gayrimüslimler açısından incelendiğinde, hukuk karşısında Müslim ve gayrimüslim ayrımı bulunmaksızın adil yargılama yapılmıştır. Çoğu vakianın sonucunda, suçun işlendiğinin kesin olduğu durumlar dahil olmak üzere, hangi cezanın verildiğinin öğrenilememesi, çalışmayı içeren yüzyıla ilgili ceza türlerinin tespitini imkânsız hale getirmektedir. Ancak Osmanlı ceza hukuku açısından açıklamaların yapılması, hangi suça ne tür bir cezanın verilebileceği hususunda fikir oluşturmaktadır. Dolayısıyla ceza bilinmediğinde suça karşılık verilebilecek ceza konusunda yorum yapmak gerekmektedir. İncelenen olaylarda sadece bir insan öldürme suçunda kısas cezası verilmiştir. Bu cezanın haricinde diğer vakıalara bakıldığında; konunun merkezde görüşülmesi için zanlıların İstanbul'a gönderilmeleri, ölen kişinin yakının diyet talebi, yemin ile davanın seyrinin değişmesi ve zanlının aklanması gibi dava sonuçlarıyla karşılaşmıştır. İnsan öldürme vakıalarında, özellikle de şer'iyye sicillerinde, maktulün vücudundaki yaraların incelenmesi ve ölüm sebebinin belirlenmesi amacını taşıyan keşif talebini içeren olaylar bulunmaktadır. Katili belli olmayan öldürülme olaylarının yanı sıra katili belli olan ve şikâyet edilen katil zanlıları da bulunmaktadır.

Hırsızlık suçunun incelendiği olaylarda, suçlu kişilerin merkeze gönderilmeleri veya yeminle davanın sonuçlandırılması gibi örnekleri mevcuttur. Kişilerin şahitler eşliğinde yargılanması ve şahitlerin ifadelerinin de kararlarda etkili olması bu suç türünde karşılaşılan sonuçlardan olmuştur. Bunların yanında hırsızlık vakıalarında ne tür bir cezanın verildiği diğer suç olaylarına göre daha net cevaplar içermektedir. Suçu sabit olanın yani suç işlediğine dair şüphe kalmayan kişinin mütesellime ve zabite teslim edilmesi ile sonuçlanan vakıalar görülmüştür. Kürek cezasının uygulanmasına da hırsızlıkla ilgili vakıaların ceza bölümünde karşılaşılmıştır. Darp vakıalarında, diğer vakıalara benzer sonuçlar görülmekle birlikte bir kayıta darp eden kişinin, mağdur kişiye iyileşinceye kadar nafaka vermesi ve de suçlunun zabite teslim edilmesi cezası uygulanmıştır. Zina ve tecavüz konusunda incelenen vakıalarda davacı davasını ispat etmiş olsa da konunun bu şekilde sonlanması devamında ne tür bir cezanın verildiğinin öğrenilmesine engel olmaktadır. Bazı kayıtlarda ise gerekenin yapılması ifadesi de suçun türünden hareketle verilen ceza yönünde tahmine sebep olsa da net bir şekilde öğrenilememektedir.

Vakıaların tamamına bakıldığında daha çok Müslim ve gayrimüslim kişiler arasında yaşandığı görülmektedir. Fakat insan öldürme suçu ve cinsel içerikli suçlar gayrimüslimlerin kendi aralarında daha fazla yaşanmıştır. Hırsızlık ve darp gibi olaylarda da çoğunluk Müslim-gayrimüslim arasında gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan örnek vakıalar üzerinden Osmanlı ceza hukukuyla ilgili olarak şer'i ve örfi hukuk alanlarından birinin diğerinden daha ağır bastığı ya da öne çıktığı hususunda yorum yapmak zor görünmektedir. Verilen cezaların bilinmemesi, Osmanlı ceza hukukunun uygulamada şer'i ya da örfi karakteri üzerinden bir karşılaştırma yapılmasını zorlaştırmaktadır. Suçlarda ispatın önemli olması, tarafların karşılıklı olarak anlaşması ceza hukuku alanında daha çok para cezasının uygulanmasına sebep olmuştur. Verilen cezaların ne olduğu bazı belgelerden net bir şekilde anlaşılmasa da Osmanlı ceza hukukunda bir ikilikten söz etmek pek mümkün değildir. Daha önce de açıklandığı üzere kısas ve had cezalarının uygulanabilmesi için bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar sağlanmadığında ceza, çoğunlukla para cezası olarak, tazire dönüşmektedir. Konuyla ilgili sorun olarak, ceza türleri hakkında detaylı bilgiye sahip olunamaması veya uygulanacak cezanın açıkça belirtilmemesi gösterilebilir. Dolayısıyla uygulamada cezaların ne olduğuna dair merak giderilememekte, bazı olaylar karşısında verilebilecek cezanın yorumlanması dışında bir durum bulunmamaktadır.

Eldeki verilere bakarak suçların işlendiği bölgenin yargılamada bir farklılığa sebep olmadığı belirtilebilir. İncelenen belgelerden, Osmanlı ceza hukukunda kişinin inancının verilecek kararda etkisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Gayrimüslim kişilerin Müslüman birini şikâyet etmesi, merkeze arzualini iletmesi ve çözüm istemesi bu duruma örnektir. Gayrimüslim tebaanın sorun yaşadığı bir durumu merkeze ileterek çözüm istemesi, devletin halka yaklaşımını ve adaleti sağlamaya çalışmasını göstermektedir. Sonuç olarak gayrimüslim tebaa hakkında çeşitli arşiv kaynaklarından alınan örnekler göstermektedir ki Osmanlı hukukunda bir ayırım olmamış, Müslim-gayrimüslim fark etmeksizin herkes yargı merciine başvuru hakkına sahip olmuştur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar % 100.

Etik Komisyon Onayı: Çalışmada etik komisyon onayına gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- ACAR, İ. (2002). Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası, *Türkler Ansiklopedisi*, 10, Ankara, 83-90.
- AKGÜNDÜZ, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 1, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- AKGÜNDÜZ, A. (1992). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 4, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- AKMAN, M. (2007). Örf, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 34, 93-94.
- AKŞİT, M. C. (2011). *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul: Gümüşev Yayınları.
- ATAR, F. (2009). Sulh, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 37, 481-485.
- AYDIN, M. A. (1993). Ceza, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 7, 478-482.
- AYDIN, M. A. (1999). Osmanlı'da Hukuk, *Osmanlı Devleti Tarihi*, 2, İstanbul: Feza Gazetecilik, 375-429.
- AYDIN, M. A. (2004). Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri, *Osmanlı Araştırmaları*, 24, İstanbul, 37-46.
- BARDAKOĞLU, A. (1994). Diyet, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 9, 473-479.
- BEBEK, A. (1993). Ceza, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 7, 469-470.
- BOA, Osmanlı Arşivi, Bab-ı Asaî Mühimme Defterleri, *A.DVNS.MHM.d.*, No. 78, 79, 80, 85, 88, 90, 93, 95, 106, 108, 110.
- BOZKURT, G. (1987). İslam Hukukunda Zimmilerin Hukuki Statüleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1-4), 115-155.
- DAŞCIOĞLU, K. (2010). Sürgün, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 38, 167-169.
- DEMİR, A. (2010). *Osmanlı Mahkemesi*, İzmir: Yitik Hazine Yayınları.
- DEMİR, Ö. (2014). İslam Hukukunda Zimmet Sözleşmesinin Hukuki Kapsamı ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Görünümü, *İÜHFİM*, 72(1), 739-758.
- ERCAN, Y. (2001). *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*. Ankara : Turhan Kitabevi.
- ERCAN, Y. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar, *Bellekten*, 55(213), 371-391.
- ERDOĞRU, M. A. (2019). Tuna Sahilinde On Altıncı Yüzyılda Kurulmuş Bir Osmanlı Yerleşimi: İsmail Geçidi Kasabası, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı, 189-208.

- GEDİKLİ, F. (2005). Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicilleri, *TALİD*, 3(5), 187-213.
- GÜL, A. (2013). Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 1-29.
- HEYD, U. (1983). Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şer'iat, (Çev. Selahaddin Eroğlu), *AÜİFD*, 26, Ankara, 633-652.
- İNALCIK, H. (2016). *Devlet-i Aliyye*. 1, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İNALCIK, H. (1997). Mahkeme, *İslam Ansiklopedisi*, 7, 149-151.
- İPŞİRLİ, M. (2019). Kürek, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ek 2, 112-114.
- İŞBİLİR, Ö. (2019). Kalebend, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ek 2, 5-7.
- KAYA, E. S.-H. Hacak. (2013). Zimmet, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 44,424-428.
- KENANOĞLU, M. M. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinler arası İlişkiler (14-20. Yüzyıllar), *Milel ve Nihal*, 6(2), 103-164.
- KENANOĞLU, M. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Eğitimi Üzerine, *TALİD*, 6(12), 181-205.
- KENANOĞLU, M. M. (2005). Osmanlı Kanunnâmeleri Neşriyatı Üzerine Bir Tahlil, *TALİD*, 3 (5), 141-186.
- KOÇ, Y.- M. TUĞLUCA. (2006). Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2, 7-24.
- KONAN, B. (2015). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme". *AÜHFD*, 64(1), 171-193.
- KONAN, B. (2011a). İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti'ne Bakış, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(4), 253-288.
- KONAN, B. (2011b). Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu, *OTAM*, 29, 149-172.
- KUR'AN-I KERİM, Enam Suresi, 164. Ayet
- KÜTÜKOĞLU, M. S. (2006). Mühimme Defteri, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 31, 520-523.
- MENEKŞE, Ö. (1998). *XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- OSMANAĞAOĞLU, C. (2008). Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası, *İÜHFM* 66(1), 109-177.
- ÖZCAN, T. (2001). Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi, *Marife*, 1, 129-151.
- PAKALIN, M. Z. (1993). Kanunname, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2, İstanbul, 162-163.
- ŞEMSEDDİN SAMİ. (2014). *Kamus-ı Türki*, İstanbul:Çağrı Yayınları.
- TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ARŞİVİ EVRAKI, *TSMa-e*, No. 530, 967, 1049.
- TOSUN, M. (2013). *XVIII. Yüzyıl Trabzon'unda Cemaatlerarası İlişkiler* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TŞS, Trabzon Şer'iyeye Sicilleri, No. 1860; 1862; 1863; 1864.
- USLU, R. (2015). İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(37), 1049-1063.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi*, 1. Ankara: TTK Yayınları.
- ÜÇOK, C. (1946). Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler, *AÜHFD*, 3(1), 125-146.
- ÜÇOK, C. (1947). Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III), *AÜHFD*, 4, 48-73.
- ÜÇOK, C., vd. (1999). *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları.
- YAMAN, A.-H. ÇALIŞ. (2014). *İslam Hukukuna Giriş*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- YAZICI, M. (2019). *Osmanlı Klasik Dönem Hukukunda Suç ve Ceza Anadolu'da Kamu Düzeni*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- YETKİN, A. (2013). Osmanlı Devleti'nde Hukuk Devletin Gelişim Süreci, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(24), 380-413.
- YILDIZ, G. (2002). *Osmanlı Devleti'nde Hapishane İslahatı 1839-1908* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- YILDIZ, Ö. (2015). Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği, *Akademik Bakış*, 9(17), 91-111.
- YİĞİT, Y. (2021). İslâm Ceza Hukuku Hükümleri Bağlamında Zimmiler, *Diyanet İlmî Dergi*, 57, 171-204.
- YURTSEVEN, Y. (2000). İslam Hukuku ve Klasik Dönem Osmanlı Uygulamasında Zimmilerin Hukuki Statüsü, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 439-462.
- YÜCEL, Y.-S. PULAHA. (1995). *I. Selim Kanunnameleri (1512-1520)*. Ankara: TTK Yayınları.